

До разової спеціалізованої ради PhD 12458
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима
Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Сороки Ольги Вікторівни

на дисертацію **Павла Олеговича Ткаченка** на тему «**Педагогічні умови
формування професійної компетентності майбутніх економістів у
фахових економічних коледжах**», подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка за спеціальністю
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Розвиток сучасного світового суспільства, трансформація освітньої парадигми зумовлюють підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців різних галузей. Серед пріоритетних завдань сучасної освіти особливої ваги набувають забезпечення інтеграції освіти і науки, добір ефективних інноваційних педагогічних технологій, а також підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. У цьому контексті формування професійної компетентності майбутніх економістів постає як одна з ключових умов досягнення мети їх підготовки.

Актуальність дисертаційного дослідження П. О. Ткаченка посилюється наявністю низки суперечностей, виявлених автором, що потребують цілеспрямованого розв'язання у процесі підготовки здобувачів освіти у закладах фахової передвищої освіти економічного профілю. Сучасні трансформації світової економіки та ринку праці зумовлюють зростання вимог до фахівців, здатних забезпечувати власну конкурентоспроможність, професійну мобільність і успішну самореалізацію. У таких умовах система професійної освіти має орієнтуватися на формування інтегрованого комплексу знань, умінь і особистісних якостей, що в сукупності визначають

професійну компетентність майбутнього фахівця. Саме тому проблема формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах набуває особливої наукової та практичної значущості. Отже, подане до захисту дисертаційне дослідження є актуальним, своєчасним і має виражену практичну спрямованість.

Зміст роботи відповідає поставленим завданням, а суть досліджуваної проблеми – темі дисертації. Здобувач здійснив продуктивну спробу вирішення поставленої проблеми. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукової і науково-організаційної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в межах науково-дослідницької роботи «Теоретичні й методичні засади професійної діяльності та підготовки фахівців соціономічних професій» (державний реєстраційний номер 0123U104172).

Тему затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 22.11.2022 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У результаті проведеного дослідження дисертантом:

– *уперше* виокремлено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах (використання проблемних та інтерактивних методів навчання для створення емоційно насиченої атмосфери в освітньому середовищі фахових економічних коледжів з метою активізації професійної мотивації студентів; розширення змісту професійної підготовки майбутніх економістів ситуативними міждисциплінарними завданнями для досягнення прикладної спрямованості фахових знань студентів; забезпечення практико-зорієнтованості навчання майбутніх економістів під час аудиторних та виробничих занять; організація самоосвітньої проєктної діяльності студентів) й розроблено структурно-функціональну модель, що охоплює п'ять блоків-елементів (цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, аналітично-узагальнювальний, результативний) та ініціює створення на потужностях фахових економічних коледжів та стейкхолдерів інноваційного

освітнього середовища функціонування досліджуваного процесу; спроектовані блоки-елементи моделі виконували специфічні функції, спрямовані на досягнення генеральної мети дослідження;

– конкретизовано *компоненти* (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, діяльнісно-операційний, рефлексивно-особистісний), *критерії* (мотиваційний (усвідомлене ставлення студента до здобуття фаху та розвинена професійна мотивація), когнітивний (системність, цілісність, структурованість фахових знань майбутніх економістів, необхідних для вирішення різноманітних фінансово-економічних завдань), діяльнісний (здатність студентів знаходити оптимальні шляхи виходу зі складних професійних ситуацій, засновану на розвинених професійних вміннях та навичках), рефлексивний (спрямованість на професійне становлення як фахівця з економіки), показники (усвідомлення студентом цінностей майбутньої професії, стійка мотивація до досягнення успіху в професії, інтерес студентів до безперервного професійного вдосконалення; міждисциплінарні фахові знання студентів, розвинена інформаційна грамотність, сформоване критичне мислення; економіко-математична грамотність, розвинені softskills, алгоритмізовані спеціальні практичні фахові вміння; емоційний інтелект; здатність до самоаналізу та самооцінки; клієнтозорієнтованість) та рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості професійної компетентності майбутніх економістів;

– *уточнено* сутнісне наповнення категорій «професійна компетентність майбутніх економістів», «педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів», «педагогічні можливості фахових економічних коледжів у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів» та ін.

Подальшого розвитку набули ідеї практико-зорієнтованого навчання майбутніх економістів у фахових економічних коледжах, фундаменталізації фахової передвищої економічної освіти; інтенсифікації математичної підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах; засади системного, діяльнісного, компетентнісного, середовищного, контекстного та особистісно-зорієнтованого підходів щодо організації теоретичної та

практичної частин підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація П. О. Ткаченка є цілісним науковим дослідженням, спрямованим на виявлення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах. Оцінюючи найважливіші здобутки роботи, доцільно відзначити результати, що мають вагоме теоретичне і практичне значення. По-перше, з позицій педагогічної науки цінним є комплексне дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх економістів, що супроводжується ґрунтовним аналізом сучасних тенденцій оновлення їх підготовки у фахових економічних коледжах. По-друге, заслуговує на увагу визначення структурних компонентів (мотиваційно-ціннісного, інформаційно-когнітивного, діяльнісно-операційного, рефлексивно-особистісного), критеріїв (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного) та відповідних показників сформованості професійної компетентності майбутніх економістів, а також розроблення діагностичного інструментарію. По-третє, вагомим науковим результатом є проектування структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх економістів, яка охоплює цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, аналітико-узагальнювальний і результативний блоки та передбачає створення інноваційного освітнього середовища. По-четверте, важливими є виокремлені педагогічні умови, що забезпечують дієвість розробленої моделі.

Практичну цінність дослідження становлять розроблення та апробація авторської методики, реалізованої в аудиторній та практичній підготовці, яка містить мультимедійні презентації, роздаткові й інтерактивні матеріали, цифрові ресурси, імітаційні тренінги та рольові ігри. Позитивної оцінки заслуговує також підготовка матеріалів для проведення семінару-практикуму та веб-дебатів для викладачів, а також створення програми «Запрошений фахівець з економіки», спрямованої на розширення практичного досвіду студентів і підвищення професійної обізнаності викладачів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації П. О. Ткаченка та змісту публікацій дисертанта дають підстави для висновку стосовно наукової достовірності викладених автором результатів. Дисертантом опрацьовано значний масив наукових джерел (243 найменування), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Результати дисертаційного дослідження відображено в 11 публікаціях, з яких – 5 відображають основні наукові результати дисертації, 6 – апробаційного характеру.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і, загалом, не викликає сумніву.

Дисертант використовує в роботі комплекс методів: *теоретичних* – аналіз філософської, педагогічної, довідникової, психологічної літератури, періодичних видань з педагогіки, навчально-методичних матеріалів із метою визначення реального стану підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах й виявлення тенденцій її оновлення; аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, прогнозування, проектування, моделювання, що дали широкі можливості здійснювати порівняння існуючих теоретичних і практичних підходів до розуміння специфіки формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах з врахуванням переходу економіки від виміру 4.0 до 5.0, цифровізації освіти та економічних процесів, диференціації знання тощо та розробити структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах; *діагностико-емпіричні* – анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ювання, тестування, спостереження, діагностування – для встановлення актуального стану сформованості професійної компетентності майбутніх економістів, котрі здобувають спеціальність у фахових економічних коледжах; *педагогічний експеримент* – для виявлення, розкриття змісту і перевірки ефективності методики реалізації

педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах; *математичної статистики* – з метою аналізу та доведення достовірності результатів дослідження, підтвердження позитивної динаміки зростання рівня професійної компетентності майбутніх економістів, зумовленого використанням потенціалу фахових економічних коледжів та запропонованих педагогічних інтервенцій.

Дисертаційне дослідження П. О. Ткаченка містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Київського фахового коледжу комп'ютерних технологій та економіки державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (довідка про впровадження № 327/46 від 18.12.2025 р.), Вінницького фахового коледжу економіки та підприємництва Західноукраїнського національного університету (довідка про впровадження № 381 від 17.12.2025 р.), Фахового коледжу транспорту та комп'ютерних технологій національного університету «Чернігівська політехніка» (довідка про впровадження № 1.16/616 від 18.12.2025 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (243 найменування, з них 75 – іноземними мовами) і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 317 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 208 сторінках. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження. Дисертант на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір теми, її актуальність, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, аргументував використання обраних методів дослідження.

У першому розділі – *«Формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах у теорії і практиці*

педагогічної науки» – позитивно відзначаємо ґрунтовний аналіз теоретичних засад і сучасних тенденцій оновлення професійної підготовки майбутніх економістів, а також обґрунтування педагогічного потенціалу фахових економічних коледжів у формуванні зазначеної компетентності.

У другому розділі – *«Науково-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах»* – автором визначено структуру професійної компетентності з відповідними компонентами, критеріями, показниками та рівнями її сформованості; обґрунтовано педагогічні умови її формування. Здобувач демонструє виважений підхід до розроблення інноваційного освітнього середовища, спрямованого на формування професійної компетентності майбутніх економістів.

У третьому розділі – *«Експериментальне дослідження формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах»* – основну увагу зосереджено на організації, методиці проведення експерименту та інтерпретації отриманих результатів.

Виходячи з аналізу основної частини роботи, доходимо висновку, що мета під час виконання дослідження була досягнута, достовірність гіпотези доведена, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Задум автора дисертації досить чітко виявляється у всіх компонентах наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Звертає на себе увагу логічно виправдана структурованість і послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження. Дисертаційна робота П. Ткаченка за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Повнота викладу основних положень дисертації. Основні положення та найбільш важливі результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковано в необхідному обсязі в 11 наукових виданнях України, пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

Дотримання норм академічної доброчесності. При рецензуванні дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені у ній, отримані автором особисто.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо її подальшого використання полягає у розробці матеріалів для проведення семінару-практикуму та веб-дебатів з метою ознайомлення викладачів фахових економічних коледжів з особливостями використання та методичного впровадження практико-зорієнтованих форм і методів навчання майбутніх економістів в аудиторних умовах та під час занять у спеціально обладнаних лабораторіях на підприємствах; систематизації навчально-методичних матеріалів; можливості відтворення алгоритму освітніх інтервенцій для викладачів фахових економічних коледжів до організацій-замовників кадрів для економічного сектору з метою засвоєння передового досвіду практичної діяльності у відповідній сфері; створенні та активному використанні можливостей програми «Запрошений фахівець з економіки» для розширення досвіду практичної діяльності студентів та збагаченні обізнаності викладачів фахових економічних коледжів про сучасні технології та методи виконання різноманітних облікових, фінансових та бухгалтерських операцій; здійсненій експериментальній апробації методики формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах за допомогою технологічного, методичного та інструментально-технічного забезпечення, що охоплює: мультимедійні презентації; роздаткові матеріали; інтерактивні освітні матеріали; віртуальні та цифрові ресурси; імітаційні тренінги «Професійна Я-концепція фахівця з економіки», «Перспективи професійної самореалізації в професії економіста», «Дерево мотивів професійного становлення» та ін.; банк рольових ігор за гіпотетичним

сценарієм; систематизації та доповненні критеріально-діагностичного інструментарію оцінки рівня стану сформованості професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах.

Отримані результати дослідження можуть бути використані в доповненні робочих навчальних програмах курсів «Бухгалтерський облік», «Економіка підприємства», «Фінансовий облік», «Планування та організація діяльності підприємства» та їх навчально-методичного забезпечення з метою інтенсифікації підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися педагогічними працівниками фахових економічних коледжів, які здійснюють підготовку майбутніх економістів; наставниками від профільних підприємств при підготовці до організації виробничих занять для майбутніх економістів; стейкхолдерами для проведення семінарів-тренінгів з наставниками; під час створення освітніх програм, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, навчальних планів, робочих програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається вдалим і коректним використанням різних методів, що дало змогу П. Ткаченку розробити власний алгоритм наукових пошуків. Дисертант вміло послуговується й загальнонауковими методами, насамперед, аналізу, синтезу, класифікації, зіставлення, узагальнення та ін. Вдалим, на нашу думку, є використання здобувачем статистичних методів дослідження, що забезпечило проведення відповідних етапів експерименту на належному рівні, у тому числі перевірку ефективності розроблених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах. Слід відзначити наукову обґрунтованість загальних висновків і висновків до кожного розділу.

Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення

дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У меті дослідження та третьому завданні заявлено розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах. Водночас у структурі дисертації відсутній окремий підрозділ, у якому б цілісно й системно було представлено авторську модель. Фактично її елементи подано в п. 2.3 «Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах», що певною мірою ускладнює цілісне сприйняття змісту, структури та логіки функціонування моделі.

2. Показниками діяльнісно-операційного критерію визначено розвинені soft skills і алгоритмізовані спеціальні фахові вміння. Водночас їх формулювання потребує певного уточнення та конкретизації з огляду на вимоги до діагностичної чіткості показників.

3. У п. 2.2 дисертації під час опису педагогічних умов значну увагу приділено практичним аспектам їх реалізації, зокрема наведенню прикладів рольових і ділових ігор, аналітико-теоретичних завдань (с. 123–124 – гра «Бухгалтерський баланс», «Оптимальний бізнес-план»; с. 129 – «Аналіз беззбитковості підприємства», «Оптимізація податкового навантаження підприємства», «Оптимізація логістичних витрат»). На нашу думку, зазначений матеріал доцільніше було б винести в додатки, що сприяло б кращій структуризації основного тексту дисертації.

4. Представлена на рис. 2.5 модель в дисертації видається дещо перевантаженою теоретичним матеріалом, зокрема положеннями щодо теоретичних засад професійної підготовки майбутніх економістів і можливостей фахових економічних коледжів у формуванні їх професійної компетентності. Окрім цього, потребує уточнення доцільність віднесення змістового наповнення навчальних дисциплін («Бухгалтерський облік», «Економіка підприємства», «Фінансовий облік») до засобів змістово-технологічного блоку моделі.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи П. О. Ткаченка, результати якої відзначаються науковою новизною, є достатньо обґрунтованими, мають теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок. Ґрунтовний аналіз дисертаційного дослідження П. О. Ткаченка «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах», та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійно завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, яке має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, й завершеності.

Дисертаційна робота П. О. Ткаченка «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор, Павло Олегович Ткаченко, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рецензент :

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

